

РОЗДІЛ 8

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.431

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-9/71>

КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

CRIMINOLOGICAL ASPECTS OF COMBATING HUMAN TRAFFICKING

Давлатов Ш.Б., к.ю.н.,
доцент кафедри правоохоронної діяльності та кримінально-правових дисциплін
Університет митної справи та фінансів

Пихтіна П.В., студентка VI курсу
Навчально-науковий інститут права та міжнародно-правових відносин
Університету митної справи та фінансів

У сучасному світі існує досить велика кількість нормативно-правових актів, які спрямовані на запобігання торгівлі людьми, захист конституційного права особи на недоторканність, свободу пересування, честі, гідності й інших основних прав людини. Незважаючи на це, однією з глобальних проблем людства залишається питання торгівлі людьми, адже особи, які займаються такою діяльністю, знаходять шляхи та способи, як обійти закон та уникнути відповідальності. Торгівля людьми є сама по собі таким злочином, що суперечить засадам законності й людяності. Торгівля людьми – це неприпустиме порушення прав, є особливо тяжким злочином як в Україні, так і в більшості країн світу.

Жертвами сучасних форм рабства в усьому світі щорічно стають мільйони людей. Окрім економічних причин, які змушують шукати роботу за кордоном або в різних регіонах своєї країни, важливими факторами, що сприяють торгівлі людьми, є відсутність достовірної інформації про можливості працевлаштування, незнання своїх прав. Отже, великого значення набуває повне й відповідальне інформування суспільства про цю серйозну проблему як один із найнебезпечніших злочинів проти особистості. Ця проблема є поширеною не тільки в Україні, а й у світі, тому для боротьби з торгівлею людьми законодавчими органами різних країн світу та України розроблено потужну нормативно-правову базу, але торгівля людьми існувала й тоді, коли ще не було нормативно-правової бази, і зараз, незважаючи на велику кількість нормативних документів, цей вид злочину процвітає.

Дослідження присвячене кримінологічним аспектам протидії торгівлі людьми. На основі проведеного дослідження здійснена статистика притягнення винних до кримінальної відповідальності за ст. 149 КК України з 2000 року по 2020 рік, запропоновано шляхи вирішення цього питання. Проаналізовано законодавчу базу, міжнародний досвід та окремі думки правників, запропоновано державну стратегію протидії торгівлі людьми.

Ключові слова: торгівля людьми, кримінологічні аспекти, шляхи вирішення, протидія, явище.

In the modern world, there are a large number of regulations aimed at preventing trafficking in human beings, protecting the constitutional right of a person to inviolability, freedom of movement, honor, dignity and other basic human rights. Nevertheless, one of the global problems of humanity remains the issue of human trafficking, because those who engage in such activities find ways and means to circumvent the law and avoid responsibility. Trafficking in human beings is in itself a crime contrary to the principles of law and humanity. Trafficking in human beings is an unacceptable violation of rights and is a particularly serious crime both in Ukraine and in most countries of the world.

Millions of people around the world fall victim to modern forms of slavery every year. In addition to economic reasons that force you to look for work abroad or in different regions of your country, important factors that contribute to human trafficking are the lack of reliable information about employment opportunities, ignorance of their rights. Thus, it is important to fully and responsibly inform the public about this serious problem as one of the most dangerous crimes against the individual. This problem is widespread not only in Ukraine but also in the world, so to combat trafficking in human beings, legislators around the world and in Ukraine has developed a strong legal framework, but human trafficking existed even when there was no legal base, and now despite the large number of regulations, this type of crime is thriving.

The article is devoted to criminological aspects of combating human trafficking. On the basis of the conducted research the statistics of bringing of guilty to criminal liability according to Art. 149 of the Criminal Code of Ukraine from 2000 to 2020, suggested ways to address this issue. The legal framework, international experience and some opinions of lawyers are analyzed and the state strategy for combating human trafficking is proposed.

Key words: human trafficking, criminological aspects, solutions, counteraction, phenomenon.

Постановка проблеми. Україна є країною походження, транзиту та призначення в торгівлі чоловіками, жінками й дітьми. Зростає також проблема внутрішньої торгівлі людьми. За даними дослідження, проведеного на замовлення МОМ, понад 230 000 українців постраждали від торгівлі людьми з 1991 року, що робить Україну однією з основних країн походження постраждалих від сучасного рабства в Європі [8].

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Проблемні питання обраної теми дослідження вивчали такі вчені: в українській кримінально-правовій і кримінологічній науці дослідженню торгівлі людьми присвячені праці В.О. Івашенко, В.А. Козака, А.М. Орлеана, Я.Г. Лизогуба та ін. Міжнародно-правовий аспект боротьби з торгівлею людьми як порушенням прав людини досліджується також у роботах Г.Л. Кохан та Н.В. Плахотнюк. Крім того, серед

українських дослідників цього варто назвати О.М. Бандурку, В.С. Батиргарєєву, В.І. Борисова, М.Г. Вербенського, Ю.М. Галустяна, Н.О. Гурову, О.О. Житного та інших. Але, незважаючи на їхні наукові праці, кожен рік уносяться відповідні зміни до чинного національного законодавства, що відображає нестійкість і неактуальність окремих наукових досліджень.

Формування цілей статті. Мета статті полягає в тому, щоб на основі аналізу наукових розробок і нормативно-правових актів України розкрити проблемні питання торгівлі людьми та запропонувати шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Так, 06.09.2018 здійснено великий крок стосовно вдосконалення чинного законодавства щодо протидії торгівлі людьми, оскільки внесено зміни до ст. 149 Кримінального кодексу (далі – КК) України, що передбачає кримінальну відповідальність за

це правопорушення. Зміни внесені для приведення норми у відповідність до міжнародного стандарту [6].

Але внесення змін до норми ще не означає ефективність боротьби проти цього кримінального правопорушення. Варто звернути увагу на офіційні дані Міністерства внутрішніх справ України щодо статистики розслідувань торгівлі людьми за останні роки.

Так, сьогодні торгівля людьми є гострою проблемою не лише для України, а й для міжнародних держав. Станом на 10.01.2020 в Україні від торгівлі людьми постраждало понад 900 українців [1].

Також, за оцінками ООН, проблема транснаціональної злочинності, пов'язаної з торгівлею людьми, має глобальний характер і стоїть на 3-му місці після торгівлі зброєю та наркотиками. Крім того, варто наголосити, що сьогодні, за даними Міжнародної організації з міграції, в Україні зростає кількість жертв саме з трудової експлуатації.

Відповідно до ст. 149 КК України, за торгівлю людьми передбачена кримінальна відповідальність.

Також, відповідно до Закону України «Про протидію торгівлі людьми» від 20.09.2011 № 3739-VI, ст. 29 регламентує, що особи, винні в порушенні законодавства у сфері протидії торгівлі людьми, несуть відповідальність згідно із законом [7].

За оцінками МОМ, із 1991 року від торгівлі людьми постраждало понад 260 000 українців. Програма протидії торгівлі людьми МОМ в Україні розпочала свою роботу в 1998 році з метою допомогти Уряду України та громадськості в зусиллях із протидії торгівлі людьми та забезпечення доступу постраждалих до допомоги і правосуддя [8].

Програма співпрацює з надійною мережею з понад 30 громадських організацій у всіх регіонах України у сфері адвокати, запобігання торгівлі людьми, ідентифікації та надання допомоги постраждалим, моніторингу та оцінювання.

Так, відповідно до офіційних даних МОМ, із 2000 року по 2019 рік виявлено понад 16 607 постраждалих [4]:

Отже, відповідно до цих даних, найбільш «популярною» формою торгівлі людьми є примусова праця.

У 2019 році МОМ спостерігає тенденцію до збільшення випадків торгівлі людьми в країнах-членах ЄС, зокрема в Польщі, Італії, Німеччині, Швеції, Чехії та Угорщині. Серед країн, де найбільше хочуть знайти роботу українці, зростає привабливість Німеччини та Чехії, тоді як знизилася привабливість Російської Федерації [8].

Отже, незважаючи на боротьбу з таким явищем, як торгівля людьми, на жаль, ця проблема гостро стоїть у нашому суспільстві.

Основними проблемами запобігання цьому виду кримінального правопорушення й виявлення його є те, що не всі жертви можуть або бажають звернутися за захистом своїх прав. Багато жертв просто не знають, куди звернутися за допомогою. Дуже часто перешкодою слугує й така обставина, що правоохоронні органи зарубіжних держав відмовляються співпрацювати з правоохоронними органами України [10, с. 268].

Так, відповідно до Інформаційного листа Департаменту боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, відповідно до даних, які є в користуванні Департаменту, інформуємо про кількісні дані осіб, які отримували статус потерпілих у рамках кримінальних проваджень, розпочатих за ознаками ст. 149 (Торгівля людьми) КК України [3]:

Як бачимо, статистика є невтішною, оскільки вже за 5 місяців виявлено 92 постраждалих, але тишить факт одиничного випадку торгівлі дітей.

Відповідно до даних кримінальної статистики, яка є в розпорядженні Національної поліції, інформуємо про кількість зареєстрованих (виявлених) злочинів, передбачених ст. 149 (Торгівля людьми) КК України [3]:

Отже, спираючись на відкриті провадження, необхідно розглянути відсоток, які закриті та по яких винесені вироки.

За період 2014 року до судів України надійшло 37 кримінальних проваджень за ст. 149 КК України – торгівля людьми (відкрито 109 справ за статтею 149 КК України). За період 2014 року набрали законної сили судові вироки з такою кваліфікацією та характеристикою [5, с. 31]:

- за ч. 1 ст. 149 КК України засуджено 3 особи;
- за ч. 2 ст. 149 КК України засуджено 30 осіб;
- за ч. 3 ст. 149 КК України засуджено 3 особи.

Отже, відкрито 109 справ, до суду надійшло 37 кримінальних проваджень, винесено вирок 36 особам. Статистика не погана, якщо не звертати увагу, що відкрито в 3 рази більше справ.

За період 2015 року до судів України надійшло 39 кримінальних проваджень за ст. 149 КК України – торгівля людьми (відкрито 111 проваджень). За період 2015 року набрали законної сили судові вироки з такою кваліфікацією та характеристикою [5, с. 32]:

ПОСТРАЖДАЛІ ОСОБИ, ЯКІ ОТРИМАЛИ ДОПОМОГУ ВІД МОМ

Кількість виявлених постраждалих осіб (2000 – 2019): 16 607

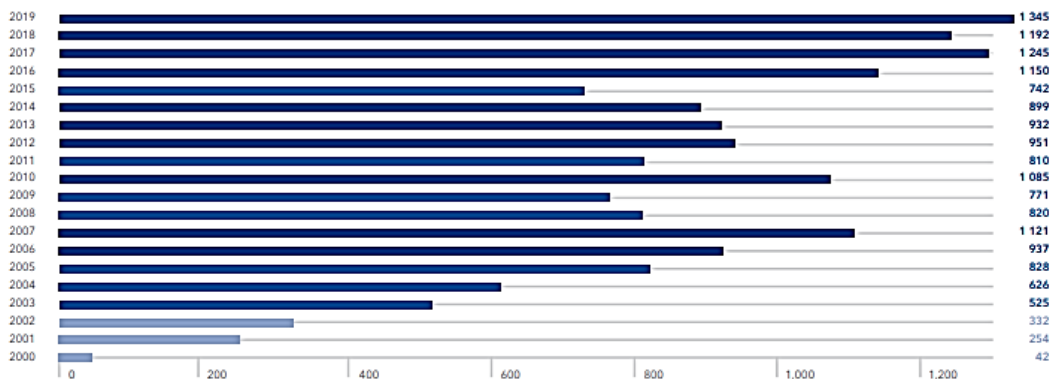

Рис. 1. Кількість виявлених постраждалих осіб (2000–2019)

- за ч. 1 ст. 149 КК України засуджено 2 особи;
- за ч. 2 ст. 149 КК України засуджено 22 особи;
- за ч. 3 ст. 149 КК України засуджено 8 осіб.

Цікаво розглянути 2017 рік, оскільки він є найбільш піковим у кількості відкритих справ за ст. 149 КК України.

За період 2017 року до судів України надійшло 66 кримінальних проваджень за ст. 149 КК України – торгівля людьми. За період 2018 року набрали законної сили судові вироки з такою кваліфікацією та характеристикою [5, с. 33]:

- за ч. 1 ст. 149 КК України засуджено 3 особи;
- за ч. 2 ст. 149 КК України засуджено 22 особи;
- за ч. 3 ст. 149 КК України засуджено 8 осіб.

Статистика приголомшує, оскільки відкрито 346 проваджень, до суду надійшло лише 66, а вироки винесені 33 особам. Спираючись на дані, можна з упевненістю

сказати, що досудові органи не досить часто доводять відкриті справи до суду, що може свідчити про некомпетентність, а також, у свою чергу, у судовому порядку не доводиться вина обвинувачених.

За період 2018 року до судів України надійшли 68 кримінальних проваджень за ст. 149 КК України – торгівля людьми. За період 2018 року набрали законної сили судові вироки з такою кваліфікацією та характеристикою [5, с. 34]:

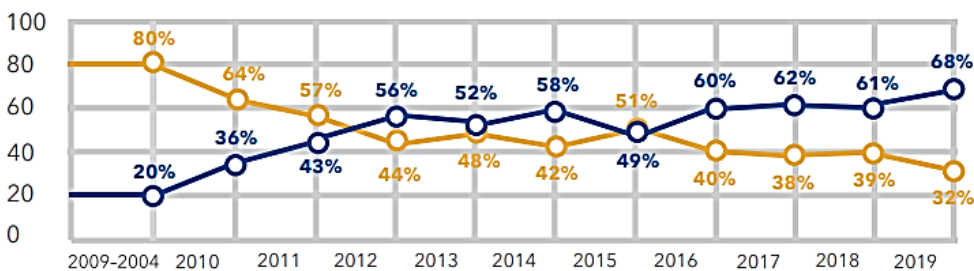
- за ч. 1 ст. 149 КК України засуджено 3 особи;
- за ч. 2 ст. 149 КК України засуджено 10 осіб;
- за ч. 3 ст. 149 КК України засуджено 2 особи.

За 2019–2020 роки судовий розгляд справ ще триває, будемо сподіватися, що статистика притягнення винних до кримінальної відповідальності буде вищою, аніж за попередні роки.

Форми експлуатації (2004 – 2019)

Форма експлуатації	2004-2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Сексуальна ¹	57%	34%	25%	13%	8,5%	5,8%	7,1%	4%	7%	7%	5,6%
Примусова праця ¹	39%	56%	71,1%	81%	89,4%	92,1%	91%	94%	91%	91,2%	93,3%
Змішана	3%	3%	0,7%	0,1%	0,1%	0%	0%	0,1%	0,1%	0,1%	0%
Примусове жебрацтво	1%	6%	2%	5,6%	1,5%	2,1%	1,8%	0,9%	1,3%	0,8%	0,7%
Інше ²	0,1%	1%	0,9%	0,3%	0,5%	0%	0,1%	1%	0,6%	0,9%	0,4%

Стать постраждалих осіб (2004 – 2019)

Жінки Чоловіки

Рис. 2. Форми експлуатації та стать постраждалих за 2004–2019 роки

	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	5 міс. 2020
Усього потерпілих	86	102	69	367	290	262	92
Чоловіків	16	34	12	161	90	145	45
Жінок	68	62	53	184	173	107	46
Дітей (неповнолітніх та малолітніх)	2	6	4	22	27	10	1

Рис. 3. Кількість потерпілих осіб за ознаками статті 149 (Торгівля людьми) КК України

	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	5 міс. 2020
Стаття 149 КК України	109	111	115	346	291	306	126

Рис. 4. Кількість відкритих кримінальних справ за статтею 149 (Торгівля людьми) КК України за 2014–2020 роки

На основі аналізу міжнародного та вітчизняного досвіду у сфері протидії торгівлі людьми доцільно буде запропонувати державну стратегію протидії торгівлі людьми, яка базуватиметься на таких чотирьох концептуальних засадах: удосконалення законодавства та дій правоохоронних органів (оскільки за статистичними даними можна сказати, що правоохоронні органи працюють не на всю потужність); зміна статусу особи та підтримка групи ризику [2, с. 44]; підвищення рівня поінформованості громадськості, особливо осіб групи ризику; кваліфікована допомога потерпілим від торгівлі людьми [11, с. 132].

Серед основних досягнень України у 2019 році з питань протидії торгівлі людьми є [9]:

- запровадження гарячої лінії за номером телефону 15-47 для осіб, які постраждали від торгівлі людьми;
- удосконалення національного механізму взаємодії суб'єктів, які протидіють торгівлі людьми, підвищення кадрового потенціалу державних установ;
- сприяння в міжнародних розслідуваннях;
- унесення зміни до КК України, які привели визначення торгівлі людьми, у відповідність до вимог Європейської конвенції;
- передбачено кримінальну відповідальність за торгівлю людьми;
- підвищення рівня ідентифікації постраждалих осіб і надання їм допомоги.

Не менш важливим є те, що з 2012 року в Україні діє Єдиний державний реєстр злочинів торгівлі людьми, який затверджений Постановою КМУ від 18 квітня 2012 року № 303.

Незважаючи на такий вагомий крок уперед, по-перше, досі бракує технічної можливості для дії такої бази в усій Україні, по-друге, інформація, що в ній міститься, має частковий характер і використовується переважно для ідентифікації осіб.

Висновки. Отже, аналізуючи нормативно-правову базу, якою керуються українські правоохоронні органи щодо протидії торгівлі людьми, можемо сказати, що вона є досить потужною, оскільки включає акти не лише національного законодавства, а й міжнародного законодавства, тісно співпрацює з міжнародними правоохоронними органами. За останні роки, згідно з офіційними даними МВС України, кількість розкритих злочинів не зросла, потерпілих від цього злочину не стає менше порівняно з попередніми роками, що, у свою чергу, зумовлює необхідність удосконалення органів досудового розслідування та судівської гілки влади. Отже, сьогодні є нагальним подальше вдосконалення законодавства щодо форм і методів практичної діяльності правоохоронних органів та інших державних і міжнародних організацій щодо протидії торгівлі людьми. Також потребує змін у роботі ЄДР злочинів торгівлі людьми, що, звичайно, буде важливим кроком у протидії вчинення цього кримінального правопорушення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Від торгівлі людьми в Україні постраждало майже 900 осіб. URL: <https://armyinform.com.ua/2020/01/vid-torgivli-lyudmy-v-ukrayini-postrazhdalo-majzhe-900-osib/> (дата звернення: 13.12.2020).
2. Власов П.О. Запобігання торгівлі людьми. *Інформаційно-практичний посібник*. 2004. Вип. 2. 68 с.
3. Інформаційний лист Департаменту боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми. URL: <https://dostup.pravda.com.ua/request/69721/response/170303/attach/3/1140.pdf> (дата звернення: 13.12.2020).
4. Короткий огляд програми протидії торгівлі людьми МОМ в Україні. URL: https://iom.org.ua/sites/default/files/iom_counter_trafficking_programme_2019_ukr.pdf (дата звернення: 14.12.2020).
5. Никифоряк Л.П., Орлеан А.М. Аналіз судової практики з питань застосування законодавства України щодо протидії торгівлі людьми. Київ : Фенікс, 2019. 120 с.
6. Про внесення зміни до статті 149 Кримінального кодексу України щодо приведення у відповідність з міжнародними стандартами : Закон України від 06.09.2018 № 2539-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2539-viii> (дата звернення: 29.11.2020).
7. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20.09.2011 № 3739-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17> (дата звернення: 29.11.2020).
8. Протидія торгівлі людьми / Міжнародна організація з міграції. URL: <http://iom.org.ua/ua/protidiya-torgivli-lyudmi> (дата звернення: 15.12.2020).
9. Торгівля людьми – ганебне явище, яке існує в сучасному світі. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/18819.html> (дата звернення: 13.12.2020).
10. Чігер В. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/5/50.pdf> (дата звернення: 13.12.2020).
11. Шевченко К.Б., Удалова О.А. Протидія торгівлі людьми : навчально-методичний посібник. Київ, 2005. 210 с.